

Тетяна Чижевська
Науковий керівник – проф. Ткач Л. О.

Вивчення лексики і фразеології української мови за творами І. П. Котляревського

При вивченні творчості І. П. Котляревського важливо звернути увагу на унікальність його постаті в історії української культури. Перш ніж аналізувати мову творів письменника та розглядати найбільш характерні її риси – багатство лексики і фразеології, зв'язок з ментальністю українського народу – необхідно окреслити загальнокультурний контекст появи та сприйняття творів І. П. Котляревського. З погляду нашого часу можна стверджувати, що й поема «Енеїда», і п'єси «Наталка Полтавка», «Москаль-Чарівник» мали ключове значення не тільки для розвитку літератури, літературної мови, а й для розвитку всіх найважливіших галузей мистецтва – театрального, музичного, образотворчого, кіномистецтва тощо.

«Енеїда» привернула увагу до багатства народнорозмовної мови й послужила одним із джерел перекладної лексикографії від кінця XVIII – до початку XX ст. Порівняно невеликий українсько-російський глосарій (близько 1000 слів) до перших трьох частин «Енеїди» підніс зацікавлення українською мовою до наукового рівня, активізував діяльність лексикографів першої половини XIX ст. – І. Войцеховича, П. Білецького-Носенка, М. Закревського та ін. (детальніше про це див. у [11]).

Варто розглянути оцінку «Енеїди» за працею С. Смаль-Стоцького [5], адже мовне багатство поеми безпосередньо впливає з її історичної та побутової підоснови. Для розуміння джерел мовного багатства (вживання синонімічних рядів і гнізд, експресивної лексики, фразеології) прислужаться праці Ю. Шевельова [7], А. Багмета [1], Є. Нахліка [4].

Станом на початок 1920-х рр. «Енеїда» мала понад 30 перевидань. Сучасних учителів і викладачів української мови та літератури мали б зацікавити видання, що їх підготували О. Дорошкевич [2], Б. Лепкий [3]. Про зв'язок мови творів І. Котляревського з мовою козацьких літописів і хронік XVIII ст. подає цікаві міркування І. Шаля [2, с. XLI – XLII].

Б. Лепкий також підкреслює, що «Енеїда» – «це не тільки гумористична травестія звісного Вергілієвого оригіналу, це великий образ політично-суспільного і культурного побуту на Україні на переломі XVIII. і XIX. століття. В образі тім, повнім руху, темпераменту, повнім гумору і правдиво козацької широкої вдачі, в образі на диво гармонійнім і колоритнім, відбилася вдача нашого народу, його звичаї й обичаї, його одяг, їжа, забави, товариські форми» [2, с. X–XI]. Б. Лепкий звертає увагу на багатство деталей, слів, зворотів, що зближують стиль «Енеїди» до барокового стилю: «це такий чудовий український барок, як ті архітектурні барокові зразки, що остали в нас на Україні» [2, с. XI].

Словнички-глосарії, подані в цих виданнях, можна використовувати для пояснення архаїзмів, діалектизмів, маловідомих слів тощо.

Список літератури

1. Багмет А. Словник синонімів української мови / Наукове товариство ім. Шевченка; Редакція: Григор Лужницький і Леонід Рудницький. Том I: А – П. Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1982. 465 с.

2. Котляревський І. Енеїда, на українську мову перелицьована. Поема в шести частинах / 3 примітками та критичними статтями. К. 1919. 224 с.+LIV с. [Шкільна бібліотека під редакцією Олександра Дорошкевича. № 1].

3. Котляревський І. Твори. Том I: Енеїда. Зі вступом і поясненнями Б. Лепкого. Берлін: Видавництво „Українське слово”. 1922. XV+205 с.

4. Нахлік Є. К. Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст / Наук. ред. В. Панченко; НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка». Львів. 2015. 543 с.

5. Смаль-Стоцький С. Котляревський і его «Енеїда». *Літературно-науковий Вістник*. 1898. Кн. XI, с. 87–100.

6. Ткач Л. О. Твори І. Котляревського та українська лексикографія XIX – початку XX ст. / Ткач Л. О., Чижевська Т. В. *Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації*: збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (26 листопада 2020 року) / За ред. І. В. Ковальчук, В. Л. Поліщук. Острог: Вид-во НаУОА, 2020, с. 64–78.

7. Шевельов Ю. Традиції і новаторство в лексиці і стилістиці І. П. Котляревського. Чернівці: Рута, 1998. 80 с.